

Openingstekst: Martinus Nijhoff in 'Lees maar, er staat niet wat er staat'

De wolken

Ik droeg nog kleine kleeren, en ik lag
Lang-uit met moeder in de warme hei,
De wolken schoven boven ons voorbij
En moeder vroeg wat 'k in de wolken zag.

En ik riep: Scandinavië, en: eenden,
Daar gaat een dame, schapen met een herder –
De wond'ren werden woord en dreven verder,
Maar 'k zag dat moeder met een glimlach weende.

Toen kwam de tijd dat 'k niet naar boven keek,
Ofschoon de hemel vol van wolken hing,
Ik greep niet naar de vlucht van 't vreemde ding
Dat met zijn schaduw langs mijn leven streek.

– Nu ligt mijn jongen naast mij in de heide
En wijst me wat hij in de wolken ziet,
Nu schrei ik zelf, en zie in het verschiet
De verre wolken waarom moeder schreide –

Lezing: Handelingen 1, 1-11

In mijn eerste boek, Theofilus, heb ik de daden en het onderricht van Jezus beschreven, vanaf het begin tot aan de dag waarop Hij in de hemel werd opgenomen, nadat Hij de apostelen die Hij door de heilige Geest had uitgekozen, had gezegd wat hun opdracht was. Dat Hij leefde heeft Hij hun na zijn lijden en dood herhaaldelijk bewezen door gedurende veertig dagen in hun midden te verschijnen en met hen over het koninkrijk van God te spreken.

Terwijl Hij met hen at, gaf Hij hun deze opdracht: 'Ga niet weg uit Jeruzalem, maar blijf daar wachten op wat de Vader heeft beloofd, waarover jullie van Mij hebben gehoord. Johannes doopte met water, maar binnenkort worden jullie gedoopt met de heilige Geest.' Zij die daar bijeen waren, vroegen Hem: 'Heer, gaat U dan binnen afzienbare tijd het koningschap over Israël herstellen?' Hij antwoordde: 'Het is niet aan jullie om te weten wat de Vader in zijn macht heeft vastgesteld over de tijd en het ogenblik waarop deze gebeurtenissen zullen plaatsvinden. Maar wanneer de heilige Geest over jullie komt, zullen jullie kracht ontvangen om mijn getuigen te zijn in Jeruzalem, in heel Judea en Samaria, tot aan de uiteinden van de aarde.'

Toen Hij dit gezegd had, werd Hij voor hun ogen omhoog geheven en opgenomen in een wolk, zodat ze Hem niet meer zagen. Terwijl Hij zo van hen wegging en zij nog steeds naar de hemel staarden, stonden er opeens twee mannen in witte gewaden bij hen. Ze zeiden: 'Galileeërs, wat staan jullie naar de hemel te kijken? Deze Jezus, die uit jullie midden in de hemel is opgenomen, zal op dezelfde wijze terugkomen als jullie Hem naar de hemel hebben zien gaan.'

Overweging

Geliefde gemeente van Jezus Christus

Deze dag tussen Hemelvaart en Pinksteren wordt in de traditie van de kerk zondag Weeskind genoemd. Een mooie, beeldende naam. Jezus is opgevaren naar de hemel. Bij zijn afscheid heeft hij zijn leerlingen beloofd dat hij hen niet als wezen zou achterlaten. Maar de Geest is nog niet over hen uitgestort, dus zijn is de gemeenschap voor even verweesd.

Bovenstaande zinnen bevatten heel wat taal waarmee de meesten van ons waarschijnlijk vertrouwd zijn. Maar probeer eens aan iemand die de Bijbelverhalen niet kent uit te leggen wat 'opgevaren naar de hemel' betekent. Of, zoals het in Handelingen 1 staat geschreven: "... werd Hij voor hun ogen omhoog geheven en opgenomen in een wolk". Het oude lied van Johannes de Heer maakte ervan: In een witte wolkenwagen werd de Heer van de aard' gedragen. Hoe dan? Een van mijn broers zong als klein kind: in een witte Volkswagen werd de Heer van de aard' gedragen. Die stond bij ons in de straat. Logisch toch?

Inmiddels is hij bevattelijker voor poëzie en beeldtaal. Want daar gaat het om bij veel Bijbelse taal. De vraag of het echt zo gebeurd is en hoe dan maakt het verhaal stuk. Terwijl we juist in de wolken zouden moeten zijn. Of ze op zijn minst zouden moeten aanschouwen: Scandinavië en eenden! De wond'ren werden woord en dreven verder, zo dicht Martinus Nijhoff. Wat is dan dat woord? In welke taal wordt 'opgevaren naar de hemel' verstaanbaar voor onszelf, en misschien ook voor anderen? Huub Oosterhuis spreekt in dit verband van de tweede taal. We denken na over taal, en zoeken woorden die tot de verbeelding spreken, ruimte scheppen.

Taal is door de Schepper aan de mens geschonken. Hoe kostbaar dat geschenk is, merken we wanneer we het verliezen. In de ontmoeting met mensen die door ziekte afatisch zijn geworden ervaren we met hen hoe pijnlijk en frustrerend het is om woorden en zinnen wel te weten, maar ze niet te kunnen zeggen. En hoeveel moeite het kost om dan toch te communiceren. Het verlies van je grip op taal is dramatisch. Wellicht heeft u het zelf, of in uw naaste kring ervaren. Omgekeerd is het verrukkelijk en altijd weer een wonder wanneer een kind taal ontdekt en begint te spreken. Pappa, mamma, auto, koe... wat zegt de koe? Ieder kind heeft plezier in het verwerven van steeds meer woorden. Eerst valt hij nog samen met de werkelijkheid om zich heen. Jan wil een koekje. Maar op een geven moment gaat Jan 'ik 'zeggen. Jan krijgt een eigen wil. Hij wordt subject, die de objecten in de wereld om zich heen ziet en benoemt. Paul van Ostaijen maakte het mooie gedicht

Marc groet 's morgens de dingen

Dag ventje met de fiets op de vaas met de bloem
ploem ploem
dag stoel naast de tafel
dag brood op de tafel
dag visserke-vis met de pijp
en
dag visserke-vis met de pet
pet en pijp
van het visserke-vis
goeiendag

Daa-ag vis
dag lieve vis
dag klein visselij mijn

Het groeten en benoemen van dingen is het voorrecht van de mens. In het scheppingsverhaal staat beschreven hoe God de dieren bij de mens bracht, *om te zien welke namen de mens ze zou geven: zoals hij elk levend wezen zou noemen, zo zou het heten*. Olifant, kakkerlak, tortelduif, maanvis... Zo benoemt de mens wat God geschapen heeft. *Gij hebt hem aan het woord doen komen om tussen werkelijkheid en dromen getuige van uw Geest te zijn*, zo dicht Jan Wit. Met de taal heeft de Schepper de mens een mooi, maar ook machtig instrument in de mond gelegd. Want met woorden kun je de dingen benoemen en duiden. We kunnen elkaar stimuleren, complimenteren, iets liefs tegen elkaar zeggen. Maar we kunnen elkaar ook kwetsen, ontkennen en doodzwijgen, of erger. Een volksvertegenwoordiger in onze Tweede Kamer zegt dat Palestijnen aan onze buitengrenzen moeten worden tegengehouden, desnoods met veel geweld. Hoezeer wij in onze samenleving ook hechten aan het vrije woord, we moeten beseffen dat taal verwoesting kan zaaien.

Taligheid brengt verantwoordelijkheid met zich mee. Benoemen is ook betekenis geven, interpreteren. Taal kan scheiding brengen, maar ook verbinden. Er is een taal die alle mensen verstaan: de taal van lachen, huilen, bidden, vrijen, verlangen.

*Doof mijn ogen uit: ik zie je staan,
schroei mijn oren dicht: ik hoor je spreken.
Zelfs zonder voeten kan ik tot je gaan,
zelfs zonder mond nog zal ik om je smeken...*

Dit is het begin van een gedicht van Rainer Maria Rilke. We horen het verlangen van de dichter naar zijn lief, die er niet is en misschien nooit meer komt. We verstaan de taal van het verlangen, wanneer we zelf die ene mens missen, die ons zo lief is. Ik denk dat niemand deze woorden voor onwaar houdt, al weten we dat we met gedoofte ogen niet kunnen zien en met dichtgeschroeiide oren niet kunnen horen. Want het verlangen is zo waar, zo tastbaar.

Huub Oosterhuis heeft in zijn al lang geleden verschenen bundel 'Bid om vrede' een mooi essay geschreven over de tweede taal. Hij zegt: er zijn twee manieren van spreken. Er is een taal van klare waarheden, begrippen en formules. Gras is groen, water is H₂O. De taal van de heldere logica en de stelling van Pythagoras, de taal van de objectieve informatie en de exacte wetenschap. De aarde draait om de zon. Er staat wat er staat, je zegt precies wat je bedoelt. Spreken is dan ontraadselen en definiëren. Wat Adam deed, toen hij de dieren benoemde: een poes is geen hond. Dit is water, geen stoom, geen ijs. 1 + 1 = 2, wie ademt, leeft en dood is dood. Het is de taal van ondubbelzinnige antwoorden. Onze wereld kan niet zonder.

Maar nooit, zegt Oosterhuis, als we ons hart willen luchten, willen zeggen wat in ons is, verborgen, bijna onnoembaar. Als het gaat over liefde en dood, over schoonheid en verlangen, - zelfs zonder voeten zal ik tot je gaan... Ook als we spreken over God en mens is die eerste taal ontoereikend. Er is een tweede taal van wat je beluistert en eigenlijk niet kan zeggen, die je spreekt om niet helemaal te hoeven zwijgen. Hoe dorsten wij te weten wie Gij zijt, dicht Oosterhuis. Het is de taal van de ontroering en de extase. Het is het taalspel van de poëzie, van het lied.

Een groot deel van de Bijbelverhalen is geschreven in die tweede taal. Mij ontroert de taal van de psalmen, die de hoogten en diepten van ons leven omvatten, de jubel en de dankbaarheid, de godverlatenheid en pijn. Ik geniet van de liefdespoëzie van het Hooglied: je ogen zijn als duiven door je sluier heen, je haar golft als een kudde geiten die afdaalt van Gileads bergen, je mond is als het rood van een granaatappel, je borsten zijn als kalfjes, de tweeling van een gazelle.

Vriendin, alles aan jou is mooi! Jezus gebruikte gelijkenissen, beeldverhalen: het koninkrijk is als een schat in de akker, een parel van grote waarde. Hij vertelt het verhaal van de barmhartige Samaritaan om zijn leerlingen uit te leggen wat het van je vraagt om je naaste lief te hebben.

De evangelisten gebruiken de tweede taal om te vertellen wat ze met Jezus hebben meegemaakt en hoe ze zijn woorden hebben verstaan. Voor Joodse oren was het verhaal van de Hemelvaart helemaal niet zo vreemd. In Genesis wordt verteld Hoe Henoeh leefde in de verbondenheid met God. Op een dag was hij er niet meer, doordat God hem wegnam. In het boek van de Koningen horen we hoe Elia voor de ogen van Elisa in een stormwind opsteeg naar de hemel, in een wagen en paarden van vuur, het klassieke verhaal voor Hemelvaart. Het is nu aan Elisa, om bekleed met de mantel van Elia, de weg van de profetie voort te zetten.

Na zijn opstanding verschijnt Jezus 40 dagen lang aan zijn leerlingen. Hij spreekt met hen over het koninkrijk. De leerlingen, ongeduldig als altijd vragen: 'Heer, gaat u binnen afzienbare tijd het koningschap over Israël herstellen'? Jezus geeft geen rechtstreeks antwoord, maar hij stelt hen de Geest in het vooruitzicht. En die zullen ze nodig hebben, want: 'Jullie zullen van mij getuigen in Jeruzalem en in geheel Judea en Samaria en tot aan de uiteinden van de aarde'. En pas toen hij dit gezegd had, werd hij voor hun ogen omhoog geheven en opgenomen in een wolk. In zijn leven op aarde was Jezus aan plaats en tijd gebonden. Nu, opgenomen in heerlijkheid zal hij voor altijd en overal zijn mensen nabij zijn. Die belofte is in het beeld van zijn Hemelvaart vervat. Natuurlijk mogen de leerlingen even naar de wolken kijken, maar niet te lang. Want wonderen moeten woord worden. Het is nu aan hen om, bekleed met de geest de weg van Jezus voort te zetten. Het verhaal maakt hen volwassen en verantwoordelijk.

En dat geldt ook voor ons, volgelingen van Jezus. We hebben de tweede taal nodig om gestalte te geven aan ons geloof. Want de taal van de Bijbelse verhalen verwoordt het visioen, het vergezicht dat ons verlangen losmaakt en onze hoop voedt. Het visioen biedt richtlijnen voor ons handelen. Het legt namelijk het verschil bloot tussen hoe het zou moeten zijn en hoe het er in de werkelijkheid aan toegaat. En dat perspectief roept ons op ons niet neer te leggen bij dat verschil. De eerste taal vertelt ons in kille cijfers over ziekte, armoede en onrecht, over de aantallen vluchtelingen die op de kusten van Europa spoelen, over het aantal mensen dat omkomt door geweld en onrecht. Het is goed die dingen te benoemen. De tweede taal roept ons op te geloven dat het zo niet bedoeld is en zo niet zal blijven. Ons is dat visioen geschonken van Johannes: ik zag een nieuwe hemel en een nieuwe aarde. Het verhaal dat in de tuin van Eden begon met Adam die de dieren benoemde, eindigt in de heilige stad, het nieuwe Jeruzalem dat Johannes uit de hemel ziet neerdalen, als een bruid zo mooi. Pure poëzie, deze taal. Er klonk een stem: God zal bij de mensen wonen. En hij zal alle tranen uit hun ogen wissen, er zal geen dood meer zijn, geen jammerklacht geen pijn...

Die toekomst is geen doekje voor het bloeden. Stil maar, wacht maar, alles wordt nieuw. Dat vergezicht, ons in taal aangereikt, inspireert ons om hier en nu in onze eigen stad te bouwen aan die heilige stad. Geeft ons inderdaad richtlijnen voor ons spreken en handelen. God zal de tranen uit de ogen wissen. Maar zolang het visioen uitstaat, kunnen wij dat ook: tranen drogen, pijn delen, verzachten. We laten ons niet ontmoedigen door de harde realiteit. Met de ons geschonken taal groeien we uit tot een stem die spreekt, protesteert, troost, roept om waarheid en recht. We groeien uit tot een stem die troost en zachtjes zingt tegen klippen op. Een stem die bidt: geef dat ik volhard in uw vergezicht. Amen.

Slottekst: Richard Schuagt.

Uit: Waarnemingsvelden

Meer

Er is vandaag weer veel meer dan er is,
Maar wat het is, ik kan het je niet zeggen.

Er is geen uitleg voor, niets dan dit inzicht
In een temeer, een oeroud veelteveel.

Zie ik het niet, ik zie het als tekort,
En houdt het op, ik voel het als gemis.

Meer weet ik niet, meer kan ik je niet zeggen.
En die het weten, die vertrouw ik niet.

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeden.nl
info@ekklesialeden.nl